

ש. שלום והביקורת

המבקר ש. אבנרי

מאת אפרים שמואלי

המשורר והמבקר שרגא אבנרי, שהלך לעולמו לפני שנתיים, לא כתב הרבה, אבל מועטו החזיק את המרוכה: תפיסה כוללת של דרך השירה העברית מימי ביאליק וטשרניחובסקי עד האחרונים (למשל, אשר רייך). אף כי הדברים באו ברוב צמצום, הציור בולט ומשכנע. דברי הבקורת של שרגא אבנרי הם עצמם מלאכת חשיבה אינטנסיבית ומדוייקת.

באמת ניתן לומר, שהנושא המרכזי של אבנרי היה הדבר שהעסיק ביותר את המשוררים לפני קום המדינה; בקשת אלוהים, או הבהלה מפני אין אלוהים בארץ. נושא זה הועם ונדחה אחרי קום המדינה, אבל הוא מכבץ גם בתלמי שירתם של יוצרים צעירים. הוא מציץ "מן החרכים", ואבנרי מתחקה אחריהם לגלותם ולהאירם. הוא מבקש לעצמו "אשנבי הצצה למוטיב רליגיזי ואסכטולוגי המהלך וחדור במיפלישי שירתו של הדור, ביחד עם גילויי ספקנות אפיקורסית וגירסות באין אלוהים, הרווחות אף הן בטוריה". (שנים עשר משוררים, עמ' 223).

העולם לא היה קל בעיניו, והוא לא היה מקלי עולם. בחומרה רבה נהג בכתיבתו, אבל על המשוררים, שליווה כניתוחיו, האיר אור גדול בפנים שמחות. הרבה נתן את דעתו, כדרך המבקרים החדשים, על ענייני צורה: אליטרציה, חריזה ומשקל, סדר מלים, פענוח דברים שלא פוענחו למשורר עצמו, דימויים ומטאפורות, סמלים ושאר כל המידות שבכחינה האסתטית. אבל עיקר עינוו היה בדיקת העולם של היוצרים, איש איש לפי ייחודו: מה אירע לאדם מישראל, למשורר מישראל, אחרי שירת היעוד והשליחות של שני אבות השירה העברית החדשה?

על כן משכו את לבו, כבוצי קסם המשורר ש. שלום והמספר הגדול פראנץ קפקא, ששניהם נפתלו "נפתולי אלוהים" ונקלעו בין כפירה לאמונה וכל המתילד עליהן. מה אירע לבשורה ההומאניסטית האמנותית, שנתכטאה בשירת טשרניחובסקי על כהני היופי והמכחול: "הרודים בשירה ומסתרי חינה/ יגאלו את העולם בשירה ובמנגינה?" האמנם גאלו? כיצד עומדת השירה בפני החדלון, שפיכות הדמים, הנבלה האנושית, זוועות אושוויץ? אכן השירה תרה אחרי פלא הוויתו של אדם, אבל כדורותינו הגיחה מכל המאורות והארמונות חית האדם. אין זאת כי אם דור דור ופלאיו, דור דור ורשעיו ומתעיו. לש. שלום ולפרנץ קפקא הקדיש אבנרי עיונים מקיפים, כדי ספר שלם לכל אחד. הוא גילה שבילים נסתרים ביצירותיהם, מצא חוטים לא נראים, הוציא ממכוך.

אבנרי למד יפה את תורת הספרות והביקורת החדשה שבאנגליה ויישם אותה כמאמריו ברוב תבונה ובלא הפרזה, לגלות סתומות ולהבהיר עמעומים. הבחינה האסתטית-הצורנית עניינה אותו לא פחות מאשר את המבקרים החדשים, מדעני הספרות היומריניים, שהכלים הפואטיים והפרוזודיה ואביזרי העשייה הרוחנית הם להם חזות הכל. אבנרי ידע להעריך דעות ותפיסות, את כלל מאבקם של המשוררים על עיצוב דמות אדם מישראל. ובעיקר התחקה, כאמור, אחרי נסיונותיו של ש. שלום להעמיד ממעמקי שירת האני שלו עולם יהודי מודרני.

בספר "שירת ש. שלום" ראויים להשומת לב מיוחדת הפרקים על הבחינה הדתית של שירה זו, כגון, על פרשת העקידה, וכן על שירת האהבה וצורותיה. בצדק העירה בפתחת הספר עידית אבנרי, שאביה ליווה במסירת נפש את שירת ש. שלום מתוך יחס עמוק של אהבה והוקרה. "הוא התחיל בה בשעה שנכנס אל עולם הביקורת, וסיים בה".

המשורר ש. שלום, שהספרות העברית חוגגת עכשיו את חג "הגבורות" שלו, זכה להוציא לאור את רוב כתביו, ואולי את כולם, וגם לעודר ענין רב בקרב קהל הקוראים והמבקרים במשך שנים רבות של יצירה שאינה פוסקת. אמנם בספר שיריו האחרון "אלגביש" (עם עובד, תשמ"ד) הוא קובל, ככמה וכמה משיריו הקודמים על אודות "חיצים רעולי משטמה, נורו ממארב אל גבי" (עמ' 54), אבל הוא מודה כודאי שזכה, לחיבה ולהערצה, לציוני הוקרה ולאותות כבוד כמעטים מכין היוצרים בדורותינו. העיקר: שהוא משתוקק כל הימים "לכתוב דבר טוב, דבר נאה" (עמ' 90) ומחלומות בלהות הוא פוקח עינים "ואל ראשי חסדי שמים".

ככות העושר של שירתו, ריבוי הנושאים, המוטיבים וצורות הבעה, ובעיקר, דומני, בזכות העומק המטאפיסי של מבעו הלידי, שורה ארוכה של מבקרים ביקשו לעמוד על טיב יצירתו, איש איש לפי טעמו ויכולתו. רבות נכתב בביקורת על שירת ה"אני", עשירת המראות והסמלים, על החוויות התחמודעיות של אני רב-רובדים, החותר אל אינסוף של החוויה קוסמית, גם "שירי הזמן" שלו אינם ניתקים מן הזיקה למאבק ההזדהות אני-עולם, אני-אלוהים ומצער הזעזועים של התנכרות.

בשנת 1981 יצא לאור מבחר מאמרי ביקורת על יצירתו של ש. שלום בהוצאת עם עובד, ובו כעשרים דברי הערכה, ניתוחים ועיונים. מאת טובי המבקרים, מהם שמקצועם הספרות העברית החדשה ומהם שמקצועם העיקרי הוא תחום עיון הקרוב לספרות.

על עריכת הילקוט הזה, אוצר בלום של פרשנות, שקד שרגא אבנרי והוציאו לאור כמהדורה שניה ברוב תוספות, תיקונים ומפתחות. המבוא לילקוט מתאר בהרחבה ועל דרך ההתפתחות ההיסטורית את צמיחת ההערכה של שירת ש. שלום כמעט במשך שנים שלוש דורות, החל מן הרצוניות עם הופעת חוכרות השירה הראשונות וכלה במאמרים המונומנטליים, מן הרשמים והפולמוסים הראשונים עד לפרשנות המאוזנת יותר הכוללת גם חקר הצורות, הסמלים, הזיקות הנופים השיריים כולם ואקלימם המיוחד בכל עשור ועשור.

מאמר מברא זה נכלל בספרו של אבנרי "שירת ש. שלום, מסות" שיצא לאור מקרוב הוצאת עקד, תשמ"ד, מן העובד. ראוי לעמוד כאן על דמותו של אבנרי ועל פועלו, לתקן מעוות של הזנחה ושיכחה.